

Anita Wiklund Norli & Anne Svånaug Blengsdalen (red.),
Greven og hans undersåtter. Makt og avmakt gjennom 150 år (Novus
forlag: Oslo, 2021). 313 s.

Harald Gustafsson, Lunds universitet

Efter enväldets införande i Danmark-Norge 1660 skapades en betitlad adel av grevar och friherrar som fick sina ägor uppdaterade till grevskap och baronier. Statens rättigheter och uppgifter delegerades i stor utsträckning till grevarna och friherrarna. I stort sett var denna utveckling begränsad till Danmark, med ett par viktiga norska undantag: grevskapen Jarlsberg och Larvik i Vestfold (på Oslofjordens västra sida).

Grevarna av Larvik och Jarlsberg hade betydligt större privilegier än deras kolleger i Danmark. Här ingick inte bara de grevliga ägorna utan alla invånare inom ett geografiskt område var grevens undersåtar; alltså även bönder som var självägare, eller landbor under andra än greven. I Larvik, som denna bok handlar om, fick grevarna dessutom kontroll över städerna och handelsplatserna inom grevskapet (Larvik, Sandefjord och Stavern) samt omfattande privilegier inom sågverks- och metallnäringsarna; det stora Fritsø järnbruk tillhörde grevarna.

Det grundläggande verket om grevskapens historia är Øystein Rians avhandling från 1980, *Vestfolds historie. Grevskapstida 1671-1821*, och antologin kan ses som ett komplement till denna, vad Larvik beträffar, och i någon grad en popularisering av den. Rian bidrar själv med två artiklar. Den ena är en genomgång av grevarna och deras administration, från den mäktiga kungaättlingen Ulrik Fredrik Gyldenløve (antologin använder norska namnformer) som tog ett starkt grepp om sitt grevskap, över släkten Danneskiold Laurvig till de grevar av Ahlefeld-Laurvig som slösade bort alltihop och till slut tvingades sälja grevskapet till staten 1805. Rians andra artikel följer befolkningens sociala, ekonomiska och kulturella förhållanden, som han menar präglades av stark underordning under den

<https://doi.org/10.7557/4.6601>

Copyright: © 2022 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

grevliga maktutövningen. Båda är goda sammanfattningar av viktiga aspekter i avhandlingen.

Rians syn på befolkningens underordning genomsyrar antologin. Den ena redaktören, Anita Wiklund Norli, har skrivit fyra artiklar; tre av dem belyser bönders, arbetares och hantverkares ställning, huvudsakligen baserat på rättegångsprotokoll. Hon visar att det var relativt få ärenden på tingen i grevskapet och att befolkningen i stället gärna sände suppliker till greven vid tvister och klagomål. Det var ett utslag, menar hon, av att det vid sidan om det juridiska systemet fanns en stark patriarkal hushållsideologi och greven uppfattades som den översta husbonden för grevskapets bönder. Där var det dock sällan nåd att få och hon understryker undersåtarnas svaga ställning visavi överheten, också i artiklarna om grevskapets arbetare och hantverkare, där hon visar hur de oftast drog det kortare strået i konflikter om löner och arbetsvillkor.

I en fjärde artikel gör Norli ett försök att tolka en lokal sägen och se om den kan hänföras till en rik fogde som också drev redarverksamhet. Resultatet blir mager men ger ändå en konkret bild av lokala förhållanden under 1600-talets slut.

Bjørn Bækkelund tar sig för skogsbruket i grevskapet. Skogen sågades för export och kolades för järnbruket och det var greven som hade kontroll med hela processen. Bækkelund ger en konkret och levande skildring av arbetet med timret och undertecknad förstod för första gången finessen med en "oppgangssag". Gunnar Molden behandlar gruvor, bruk och malmintransporter, något av en kärnverksamhet i grevarnas ekonomiska system, ett system som framför allt syftade till att de skulle kunna leva ett bekvämt och dyrt liv i Köpenhamn.

En annorlunda infallsvinkel ger den andra redaktören, Anne Svånaug Blengsdalen, i en artikel om musikanter och spelmän i grevskapet. I Danmark-Norge fanns ett system med privilegierade stadsmusikanter och i grevskapet skulle stadsmusikanten i Larvik och hans anställda ha monopol på all musikunderhållning. Spelmän som spelat på ett bröllop kunde dras inför domstol och grevarna värnade om denna ordning liksom annat i det hierarkiska samhälle de styrde över. Samtidigt ger artikeln en intressant inblick i tidens musikkultur. Blengsdalens andra artikel, om en flöjtspelande präst, bidrar dessutom med en blick på spänningarna mellan pietister och andra inom grevskapet.

Genomgående skildras en nedtryckt befolkning med få möjligheter att göra motstånd. Samtidigt skymtar på många ställen sprickor i systemet. Korruptionen var antagligen utbredd; mutor kan ha varit ett sätt att komma förbi olika förbud och påbud. Alla konflikter slutade inte med överhetens seger. Man kunde också sända suppliker till kungen och till och med resa till Köpenhamn och uppvakta myndigheterna. Lokala köpmän kunde nå en maktställning mer eller mindre vid sidan av den grevliga förvaltningen. Kanske kunde bilden nyanseras. Å andra si-

dan visar Øystein Rian i avhandlingen hur befolkningen i Jarlsberg var mycket mer svårstyrd; kanske ändå befolkningen i Larvik grevskap var osedvanligt kraftigt undertryckt. Också den jämförelsen kunde ha nämnts för att sätta området i ett norskt och dansk-norskt perspektiv.

Det är en trevlig och fint illustrerad antologi som förvisso utvidgar vårt vetande om ett litet hörn av nordiskt 1700-tal. Men fortfarande står Rians bok från 1980 som det grundläggande vetenskapliga verket. Jag gissar att antologin särskilt kommer att uppskattas av den lokala historieintresserade allmänheten i södra Vestfold.